

ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ФОНДІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

А.О. Русов, магістр факультету менеджменту

Миколаївський національний аграрний університет

У статті розкрито сутність відтворення основних виробничих фондів підприємства, проаналізовані особливості його форм, висвітлені його характерні ознаки як процесу, визначені основні джерела фінансування відтворення основних засобів, їх переваги та недоліки.

Ключові слова: відтворення, процес, основні фонди, підприємство, джерела, фінансування, амортизація.

Постановка проблеми. Одним із найважливіших чинників підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва є забезпеченість їх матеріально-технічними ресурсами та основними фондами в необхідній кількості та структурі та більш повне їх використання. Ринкові відносини передбачають конкурентну боротьбу між різними товаровиробниками, перемогти в якій зможуть ті із них, хто найбільш ефективно використовує всі види наявних ресурсів. У зв'язку з цим, пріоритетні напрями розвитку АПК України направлено на вирішення сукупності проблем, серед яких важливе місце належить відтворенню основних засобів. Трансформація виробничих відносин, зміна організаційно-правових форм і характеру взаємозв'язків господарюючих суб'єктів в економічній системі є головними детермінантами процесу відтворення основних засобів, як базової ланки матеріально-технічного забезпечення підприємств АПК [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням відтворення основних виробничих фондів підприємства в усі періоди розвитку економіки являлось досить актуальним, тому ним займалося багато вчених, серед яких П.Т. Саблук, В.Я. Амбросов, Л.М. Анічін, А.П. Гайдуцький, О.О. Гетьман, О.І. Гуроров, М.Я. Дем'яненко, О.С. Іванілов, О.В. Олійник, В.Я. Плаксієнко, В.А. Сідун, О.О. Шаповал, Л.І. Шваб, В.Й. Шиян, Т. Щетілов, О.І. Добриніна, М. Джонка, В. Шарпа, В.Г. Швець та ін. Однак в сучасних економічних умовах господарювання дане питання потребує все більше уваги і дослідження, оскільки основні засоби виступають як фактор ведення конкурентоспроможної діяльності, який передусім пов'язаний з відтворенням та ефективним використанням основних фондів.

Постановка завдань. Метою статті є розкрити суть і доцільність розширеного відтворення основних фондів підприємства, проаналізувати можливі джерела їх фінансування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основною метою діяльності кожного підприємства є отримання прибутку за рахунок задоволення потреб суспільства, що досягається у результаті виробництва та реалізації товарів, виконанні робіт та наданні послуг. Будь-яке підприємство характеризується наявністю певних ресурсів, за допомогою яких воно і здійснює свою діяльність. Одним з таких ресурсів є його основні фонди, що зазвичай виступають найважливішим елементом виробничого та економічного потенціалу підприємства.

Основні фонди будь-якого підприємства є матеріально-технічною основою, базисом ефективної та успішної діяльності, забезпечують підвищення технічної оснащеності та продуктивності праці виробничого персоналу, визначають потужність та конкурентоспроможність підприємства у ринковому середовищі [6].

Гетьман О. визначає основні фонди як засоби праці, що приймають участь у виробництві тривалий час (більше 365 днів), не змінюють своєї речовинної форми і

переносять свою вартість на щойно виготовлений продукт частинами, по мірі їх зносу (шляхом амортизаційних відрахувань) [1].

Діюче законодавство України визначає основні фонди – матеріальні активи, у тому числі запаси корисних копалин наданих у користування ділянок надр (крім вартості землі, незавершених капітальних інвестицій, автомобільних доріг загального користування, бібліотечних і архівних фондів, матеріальних активів, вартість яких не перевищує 2500 гривень, невиробничих основних засобів і нематеріальних активів), що призначаються платником податку для використання у господарській діяльності платника податку, вартість яких перевищує 2500 гривень і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом та очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік) [4].

Основною метою, з якою основні фонди утримуються на підприємствах, є, як раніше зазначалося, забезпечення процесу виробництва. Саме тому, дуже важливим є ефективне їх використання та відновлення, адже під час експлуатації вони втрачають свої функціональні властивості, що безпосередньо впливає на показники їх діяльності. Таким чином, можна сказати, що ефективність використання основних фондів напряму залежить від стану та процесу їх відтворення.

У зв'язку зі схильністю основних засобів до зносу в процесі використання перед підприємством виникає необхідність їх відтворення.

Відтворення основних засобів – це процес безперервного їх оновлення. Розрізняють просте та розширене відтворення.

Просте відтворення основних засобів – це їх відновлення в тому самому обсязі, в якому вони були зношені та вибули. Воно здійснюється шляхом заміни окремих зношених частин основних засобів, їх ремонту або придбання нових засобів.

Розширене відтворення – це таке відтворення, яке передбачає розширення діючих основних засобів за рахунок збільшення їх кількості та поліпшення або придбання більш продуктивних та економних основних засобів. Розширене відтворення може здійснюватися у вигляді нового будівництва, технічного переоснащення, реконструкції або розширення підприємств, модернізації обладнання або його придбання.

Відтворення основних виробничих засобів, як процес, має низку характерних ознак, зокрема [6, 7]: основні виробничі фонди поступово переносять свою вартість на вироблену продукцію; у процесі відтворення основних виробничих фондів одночасно відбувається рух їхньої споживної вартості та вартості; нарахуванням амортизаційних відрахувань здійснюється нагромадження в грошовій формі частково перенесеної вартості основних виробничих фондів на готову продукцію; основні виробничі фонди поновлюються в натуральній формі протягом тривалого часу, що створює можливість маневрувати коштами амортизаційного фонду.

Форми відновлення основних фондів відрізняються між собою розмірами необхідного фінансування та отриманими результатами від їх проведення: звужене відтворення передбачає зменшення загальної сукупності основних фондів, просте відтворення – збереження споживчих вартостей основних фондів (відновлюється попередня виробнича потужність), а розширене відтворення – збільшення споживчих вартостей основних фондів, їх загальної кількості та якості, що забезпечує вищий рівень продуктивності обладнання.

Постійний розвиток технологій та науки в наш час вимагає від підприємств наявності основних фондів, які б могли не просто забезпечити процес виробництва. Таким чином основні фонди виступають однією з конкурентних переваг підприємств, оскільки їх належний стан та використання безпосередньо впливають на ефективність

їх функціонування, дають змогу підвищити продуктивність праці, покращити якість продукції, мінімізувати витрати виробництва та вивести його на новий рівень розвитку [5]. Але такі способи як звужене та просте відтворення не в змозі забезпечити розвиток матеріально-технічної бази підприємства як такої. Забезпечення високих темпів розвитку і підвищення ефективності виробництва можливе лише за умови інтенсифікації відтворення та покращення стану діючих основних фондів підприємств, що можливе за розширеного відтворення основних фондів.

Розширене відтворення основних засобів відбувається у двох формах: інтенсивній і екстенсивній. Інтенсивна форма розширеного відтворення характеризується впровадженням у виробництво засобів праці, що втілюють останні досягнення науки і техніки, підвищуючи ефективність виробництва. Екстенсивна форма характеризується оновленням основних фондів на попередній технічній основі, але в збільшеній їх кількості [1, 6]. Як інтенсивна, так і екстенсивна форми розширеного відтворення дають змогу підприємству збільшити свої виробничі потужності на якісній або ж кількісній основі. Проте інтенсивне відтворення основних фондів все ж має істотну перевагу – воно дозволяє оптимізувати виробничий процес шляхом впровадження технічно досконаліших засобів праці.

Основною проблемою, з якою стикаються підприємства під час відновлення основних фондів – недостатність матеріальних ресурсів для його фінансування. Реальні інвестиції в основні засоби називаються **капіталовкладеннями**. Фінансування простого та розширеного відтворення основних засобів має свої особливості. Як правило, джерелом фінансування простого відтворення основних засобів є амортизаційні відрахування.

Основним джерелом фінансування розширеного відтворення основних засобів в умовах ринкових відносин є чистий прибуток в частині, яка не була виплачена у формі дивідендів власникам. У випадку недостатності власних коштів, кредитоспроможні підприємства можуть скористатися довгостроковими банківськими кредитами чи коштами, отриманими від випуску цінних паперів (акцій та облігацій). Ще одним джерелом фінансування розширеного відтворення основних засобів підприємств може бути цільове фінансування [2].

У сучасних умовах найбільш доступним і стабільним джерелом формування інвестиційних ресурсів на відтворення основних засобів є амортизаційні відрахування.

Коштів, спрямованих на відновлення матеріально-технічного забезпечення підприємства досить часто не вистачає не лише на розширене, а й на просте відтворення. Тож, на сьогодні, досить гостро постає питання пошуку джерел розширеного відтворення.

Процес пошуку фінансових коштів для відтворення основних фондів досить тісно переплітається з усім процесом їх відновлення: кожен з етапів відновлення може містити необхідні резерви, які дозволять максимізувати результати його здійснення.

Першим кроком процесу відновлення основних виробничих фондів є саме визначення потреби у їх відновленні. На даному етапі виявляються причини неефективного функціонування необоротних засобів виробництва та розглядаються можливі шляхи ліквідації чинників, що знижують ефективність їх використання, не застосовуючи механізм оновлення основних засобів [7]. Для цього підприємству необхідно провести оцінку стану своїх засобів праці, їх складу і структури, та адекватно оцінити ситуацію що склалася в результаті їх експлуатації. Також розробляються нормативи та норми потреби в обладнанні, його використання та ремонту. При необхідності встановлюється перелік основних засобів, які потребують відновлення, заміни, реконструкції тощо, а також визначається система пріоритетів в оновленні конкретних одиниць основних засобів.

Під час здійснення аналізу основних фондів щодо потреби їх відновлення, на підприємстві можуть бути виявлені засоби праці, які довгий час не використовувались, або ж взагалі були непридатними для використання в виробничій діяльності. Перебування таких основних фондів на балансі підприємства не лише не приносить користі, а й інколи негативно впливає на показники його діяльності, або ж взагалі потребує додаткових коштів для їх утримання. Основні засоби підприємства, а інколи й ціла їх група, які з різних причин є непридатними для використання, підлягають ліквідації. Підприємство саме має право обрати якою формою буде здійснено ліквідацію, тож у нього виникає можливість отримання додаткових вигід. Основні засоби підприємства, які не використовуються, можуть бути продані чи надані в оренду іншим підприємствам. Це, в будь-якому випадку, принесе підприємству додаткові кошти, які воно потім зможе спрямувати на відновлення та покращення стану своїх основних фондів. Важливим також є правильне визначення спрямування цих коштів: вклавши їх в нові, технічно досконаліші елементи виробництва підприємство зможе вивести своє виробництво на якісно новий рівень. Таким чином ліквідація не лише принесе додаткові грошові ресурси для підприємства, а й вплине на показники стану основних виробничих фондів в бік їх покращення.

Під час аналізу та вивчення структури джерел відновлення основних фондів слід враховувати те що в даний час з'явилося безліч нових способів для додаткового залучення коштів на відновлення основних фондів, але у зв'язку з ризиком залучених джерел фінансування для оновлення перевага все ж таки надається самофінансуванню. Самофінансування – це основне джерело фінансування капітальних виробничих вкладень і, передусім, в технічне оновлення основних фондів [3, 8].

Основними джерелами власних коштів для фінансування капітальних інвестицій є нерозподілений прибуток та амортизаційні відрахування. Якщо виробничий процес необхідно підтримувати в колишньому обсязі, тобто здійснювати просте відтворення, то для відшкодування вартості зношеної частини основних фондів кожне підприємство робить амортизаційні відрахування, тобто встановлює певну грошову компенсацію відповідно до розмірів фізичного спрацювання й техніко-економічного старіння. Ці відрахування включають до собівартості продукції, реалізують під час продажу товарів, а потім накопичують у спеціальному амортизаційному фонді, що служить відновленню основних фондів. Проте такий варіант фінансування в основні фонди підприємства частіше за все не дозволяє здійснювати розширене відтворення, а лише забезпечує заміну застарілого обладнання. Виходом з цієї ситуації є застосування методів прискореної амортизації що дозволяє здійснювати прискорене списання вартості основних фондів для подальшого вкладання коштів у придбання більш прогресивного устаткування, впровадження нових технологій та іншого поліпшення основних виробничих засобів.

При цьому підприємство повинно складати план амортизаційних відрахувань та реінвестиції, який дозволяє проводити безперешкодну реінвестицію з коштів амортизаційного фонду, і одночасно показує, які еквіваленти амортизаційних відрахувань є наявні для додаткового фінансування інвестицій. Зрозуміло, що отримані залежності ґрунтуються на низці припущень, які на практиці в чистому вигляді не існують. Крім того, розглянутий ефект розширення виробничої потужності має й інші обмеження. Це пов'язано з тим, що розширення кількості одиниць обладнання підприємства призводить до розширення потреб в оборотному капіталі, що, в свою чергу, вимагає більше робочої сили, складських приміщень і т.д., і обумовлює необхідність додаткового фінансування [7, 8]. Таким чином, використовуючи прискорене нарахування амортизації, підприємство має бути обережним, йому

необхідно об'єктивно оцінити, чи доцільне проведення такої амортизаційної політики стосовно його подальших результатів діяльності.

Ще одним джерелом відновлення основних фондів є прибуток, що залишається у розпорядженні підприємства. Напрями використання прибутку підприємства визначаються ним самостійно. Прибуток може бути використаний як на просту заміну виробничих потужностей, так і на їх удосконалення та покращення. Єдиною умовою є достатній його розмір, адже не всі підприємства зараз можуть дозволити собі інвестувати в свої основні фонди [2]. Існують й інші джерела фінансових ресурсів, які можуть бути спрямовані на розширене відновлення основних виробничих фондів підприємства. До них відносяться залучені та позичені кошти. Але, їх недоліком є те, що вони мають такі риси як поверненість та платність. У сучасних нестабільних умовах господарювання, що склався в країні, підприємству просто недоречно йти на ризик залучення позикових коштів, оскільки існує досить велика ймовірність неспроможності їх повернення.

Отже, нині питання використання саме власних джерел фінансування основних фондів для їх розширеного відтворення стають першочерговими для більшості аграрних підприємств. В умовах занепаду ефективного відновлення основних виробничих фондів неможливі економічна стабілізація, пожвавлення і зростання виробництва, позитивні зрушення результатів діяльності підприємства.

Висновки. Для нормальної організації основних засобів виробництва необхідне своєчасне їх відтворення. При цьому відтворюється як вартість, так і натуральний вигляд основних засобів. Відтворення вартості основних засобів здійснюють шляхом створення амортизаційного фонду, а також за рахунок виручки від реалізації або ліквідації цих засобів. Організація відтворення основних засобів в натуральній формі полягає в закупівлі нових, одержанні безкоштовно або будівництві відповідних об'єктів. Слід враховувати, що для своєчасної заміни вибулих засобів новими, по можливості треба вчасно збільшувати їх кількість, поліпшувати і вдосконалювати їх структуру. Тобто відтворення має відбуватись на новій технічній основі. Використання вищенаведених джерел самофінансування при застосуванні розумної стратегії, дозволить сформувати ефективну систему оновлення основних фондів підприємства, поліпшити його фінансово-економічне становище з уникненням підвищення ризику діяльності.

Список використаних джерел:

1. Гетьман О.О., Шаповал В.М. Економіка підприємства : Навч. посіб. 2-ге видання. К.: Центр учбової літератури, 2010. 488 с.
2. Гречко С.М. Джерела фінансування відтворення основних засобів : збірник тез X Всеукраїнської наукової Internet-конференції студентів і молодих вчених, присвяченої видатним вченим в галузі бухгалтерського обліку, фінансового аналізу та контролю І.В. Малишеву, П.П. Німчинову. ЖДТУ. 2012. С. 165-167.
3. Дмитренко Е.Д., Завіруха І.В. Відтворення основних фондів в сучасних умовах: форми, види та джерела. *Сучасна економіка*: Випуск 3. Київ: ДІПК, 2011. 122 с.
4. Кулакова С.Ю., Кордубан А. С. Теоретичні основи відтворення основних фондів підприємства в сучасних умовах. [Електронний ресурс] *Ефективна економіка*. № 6. 2015. Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua>.
5. Сазонов Р. В., Данилов Є. Ю., Єгоров Є. О. Проблеми організації обліку витрат інноваційної діяльності та шляхи їх вирішення [Електронний ресурс]. *Економічні науки. Серія : Облік і фінанси*. 2014. Вип. 11(2). С. 316-322. Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2014_11\(2\)_45](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2014_11(2)_45)

6. Сороківська М.В., Андрейків Т.Я. Фінанси підприємств: навч.посіб. Львів: Вид-во Львівської комерційної академії, 2015. 288 с.
7. Щирська О.В. Відтворення і новий підхід до амортизації основних засобів. [Електронний ресурс] *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 5. С. 298-312. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ape_2012_5_38.pdf
8. Яшан Ю.В. Напрямки підвищення ефективності відтворення і використання основних засобів : *наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*. 2012. № 22. С. 1-6.

Науковий керівник: Горобченко О.А., канд. екон. наук, доцент